Vadak

búvár zsebkönyvek

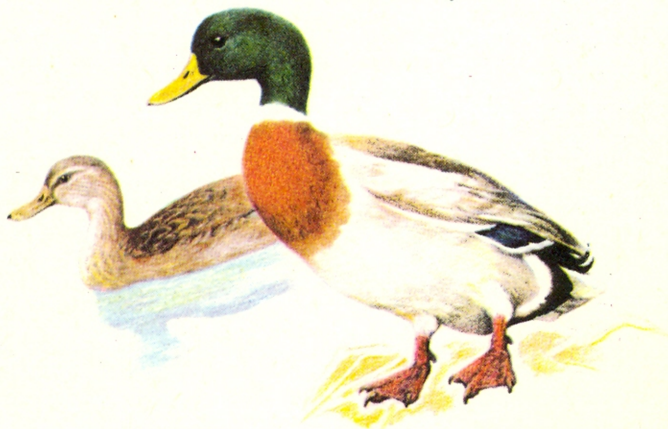
Móra

25,– Ft

A Búvár Zsebkönyvek eddig megjelent kötetei

Madarak (4. kiadás)
Vadvirágok 1. (4. kiadás)
Gombák (3. kiadás)
Halak (3. kiadás)
Lepkék (3. kiadás)
Dísznövények (3. kiadás)
Csigák, kagylók (2. kiadás)
Fák, bokrok (3. kiadás)
Legyek, hangyák, méhek, darazsak (3. kiadás)
Vadak (3. kiadás)
Ásványok
Mohák, zuzmók, harasztok (2. kiadás)
Bogarak (3. kiadás)
Kövületek
Kutyák (3. kiadás)
Kígyók, békák (2. kiadás)
Díszmadarak (3. kiadás)
Vadvirágok 2. (2. kiadás)
Kultúrnövények 1. (2. kiadás)
Pókok, skorpiók (3. kiadás)
Háziállatok (3. kiadás)
Gyümölcsök (3. kiadás)
Ősállatok (2. kiadás)
Kultúrnövények 2.
Felhők
Állatkerti emlősök (2. kiadás)
Állatkerti madarak (2. kiadás)
Gyógynövények
Tengeri állatok 1.
Tengeri állatok 2.
Emberek
Kaktuszok, pozsgások
Fűszernövények
Különös növények
Kisemlősök
Emberelődök
Trópusi pillangók
Kabócák, bodobácsok
Ősnövények

ÍRTA PATAY LÁSZLÓ

RAJZOLTA BALOGH PÉTER

A BORÍTÓT URAI ERIKA TERVEZTE

HARMADIK KIADÁS

Ősi, ha nem legősibb sportunk a vadászat. De vajon ki az igazi vadász? Az, aki kapja magát, kiballag a határba, aztán válogatás nélkül minden állatot lepuffant, ami csak elébe kerül? Bizony nem. Az igazi vadász elsősorban az állatvilág oltalmazására gondol, állatokat, fajokat ment meg a végső kipusztulástól, elszaporításukon fáradozik, ha kell, tenyésztéssel is. A környezetet védi, a természetet őrzi, benne a maga mentshelyét is, mert a mai, nagyvárosi beton- és kőrengetegbe zárt ember számára létkérdés a természet utolsó érintetlen foltjainak megmentése. Az ember már réges-régen felborította a természet egyensúlyát, de a vadász puskájával féken tarthatja olyan állatfajoknak az eluralkodását, amelyek az emberi beavatkozást nagyszerűen tűrték, és természetes ellenségeik kiirtása után végzetesen elszaporodtak. Ilyenkor a vadász „gyilkos" golyója a ritka, pusztulásra ítélt fajok védelmében öl. De a könnyelműen kilőtt golyó egy értékes állatfajnak utolsó példányát is leterítheti, amire már bőven volt példa a vadászat történetében.

Erre gondoltunk, amikor együtt, egy könyvben mutatjuk be a leggyakrabban puskavégre kerülő szárnyasokat és emlősöket, az ember okos beavatkozása nélkül pusztulásra ítélt madár- és emlősfajokkal. Vadakat mutatunk be, amelyekre még nyugodtan vadászhatunk, s vadakat, amelyek láttán az igazi vadász leereszti puskacsövét, fényképezőgépet vesz elő, vagy ha egészen ritka fajról van szó: boldogan jelenti az állat megjelenését a múzeumban vagy az erdő- és vadgazdaságban.

Néhány vadászható madarat e sorozatban dr. Keve András Madarak c. kötete már bemutatott. Nem hagyhattuk ki őket vadászható fajaink felsorolásakor, de ismétlésbe nem bocsátkoztunk, a két leírás jól kiegészíti egymást. (A hímeket ♂, a nőstényeket ♀, a kicsinyeket juv. – iuvenis = fiatal – jellel jelöljük.)

VADÁSZHATÓ ÉS RÉSZBEN VÉDETT FAJOK

1. Vetési lúd (Anser fabalis). Hajdan nagy, ma már sajnos katasztrofálisan csökkenő mennyiségben, szeptember derekától kezdve vonul át hazánkon Dél-Európa felé, hogy áprilisban újra északra, a tundraövezetbe vonuljon. Fekete csőrén jellegzetes, sárgás vagy pirosas gyűrűt találunk, csüdjének színe sárgától pirosig változik. Szárnyhossza 40–50 cm, súlya 2,9–3,4 kg. Vonulása közben gyakran keveredik más vadlúdfajokkal. A lilikek előtt érkezik, és utánuk távozik tőlünk. Régebben a Tiszántúlon vonult át, ma a Dunántúlon is gyakori vendég. Fűféléket legel, s bár gabonával él, nem tesz kárt a vetésben, de hajdan, amikor ezrével lepte el, trágyája gyakran „kisütötte" a zsenge veteményt.

2. Nagy lilik (Anser albifrons). Észak-eurázsiai madár, mely vonulása közben nagy tömegekben lepi el vetéseinket, és tavaink, folyóink jegén éjszakázik. Október elejétől március derekáig tartózkodik nálunk. Szárnyhossza 38–46 cm, súlya 2–3 kg. Hússzínű csőréről, fehér csőrkörméről, hússzínű vagy narancssárga lábáról ismerhető fel. Vonulása a század elején nyugat felé tolódott, és ma már a Dunántúlon sem ritka, de fő tömege a hortobágyi–biharugrai madárszállásokon vonul át. A hozzá igen hasonló *kis lilik*től (A. erythropus) elsősorban annak kiterjedtebb *hóká*ja (fehér fejfoltja), szem környékén levő, csupasz sárga gyűrűje, valamint testnagysága alapján különböztethető meg. A nagy lilik 1948-ban költött is nálunk a szegedi Fehér-tó nádszegélyében. Csaknem kizárólag füvekkel, gabonával él. A vetési lúdhoz hasonlóan száma folyton csökken.

A vadludakat reggeli és esti „húzásukon" lesből, szeptember 1-től december 31-ig vadásszák. A nálunk is fészkelő *nyári lúd* (A. anser) vagy szőke liba, házi libánk őse, szigorú védelem alatt áll, és száma örvendetesen szaporodik az utóbbi időben.

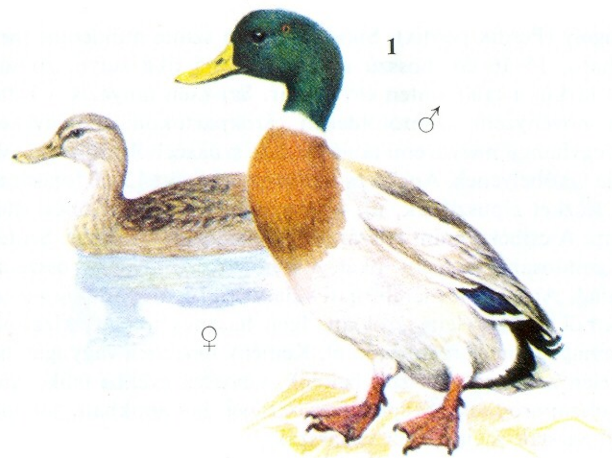
1. Tőkés réce (Anas platyrhynchos). A legközönségesebb, szinte minden vizünkön megtalálható úszóréceféle Közép-Európában. Szárnyhossza 24–28 cm, súlya 70–130 dkg, a hím mintegy 15%-kal nagyobb a tojónál. A gácsér nászruhája igen színpompás, a tojó barnás alapszínű (rejtő szín). Szinte az egész északi féltekén megtalálható faj, főleg sík vidéken él, de hegyi vizeken, sőt a városi parkok tavacskáin is gyakran megtelepszik. Költési időn kívül nagy csapatokban jár. Vonuló madár, de egy része nálunk is telel. Nádba, zsombokra, „káka tövére”, de előfordul, hogy a fák odvába építi fészkét. Költési idő alatt a gácsérok ún. „legénycsapatokba” verődnek. A tojók március derekán 8–15 tojást tojnak, s 24–26 nap múlva kelnek ki a fészekhagyó kiskacsák. Vízinövényeken, rovarokon, csigákon, halikrán, ebihalakon él, de aratás után tömegesen lepi el a gabona- és a rozstarlókat. A legfontosabb vízi vadunk, újabban vadkacsatelepeken is tenyésztik.

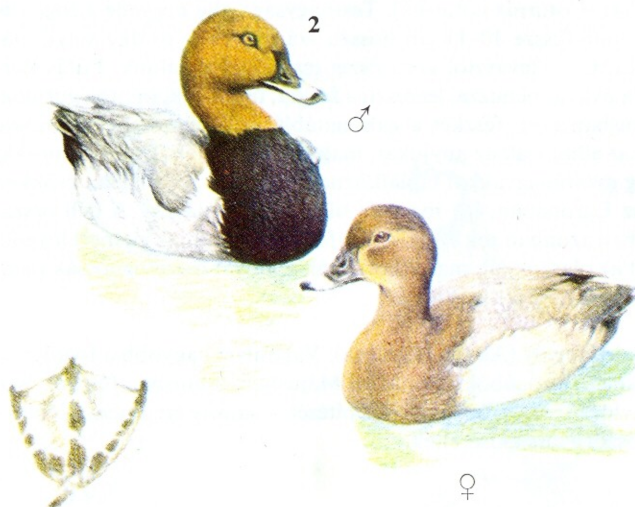
2. Barátréce (Aythya ferina). A bukórécék közé tartozik. Európában és Szibériában él, nádas tavainkon mindenütt költ. Kisebb a tőkés rucánál, szárnya 20–23 cm hosszú, a súlya 75–120 dkg. A nádasok, parti sűrűk víz felé eső szegélyében építi a fészket a tojó, melyet gazdagon kibélel. Fészekalja 8–10 tojásból áll. Kotlás idején a gácsér a fészek körül tanyázik. Kotlási ideje 23–24 nap. Gyakran több tojó tojik egy fészekbe. Főleg vízinövények hajtásain, magvain, de télen csigákon és kagylókon is él, a vízirovarokat, rákokat, apróbb halakat is elfogyasztja.

A vadkacsákra augusztus 1-től december 31-ig szabad vadászni. Esti és hajnali vonulásukon, „húzáson” vagy a sekély vizet meghajtva, „taposva” vadásszák. A meglőttek közül igen sok elvész a nád között, ezért a kacsavadászathoz jó vadászeb kell. Magyarországon a tőkés-, csörgő-, böjti-, barát- és fütyülőréce kivételével valamennyi vadkacsafaj szigorúan védett!

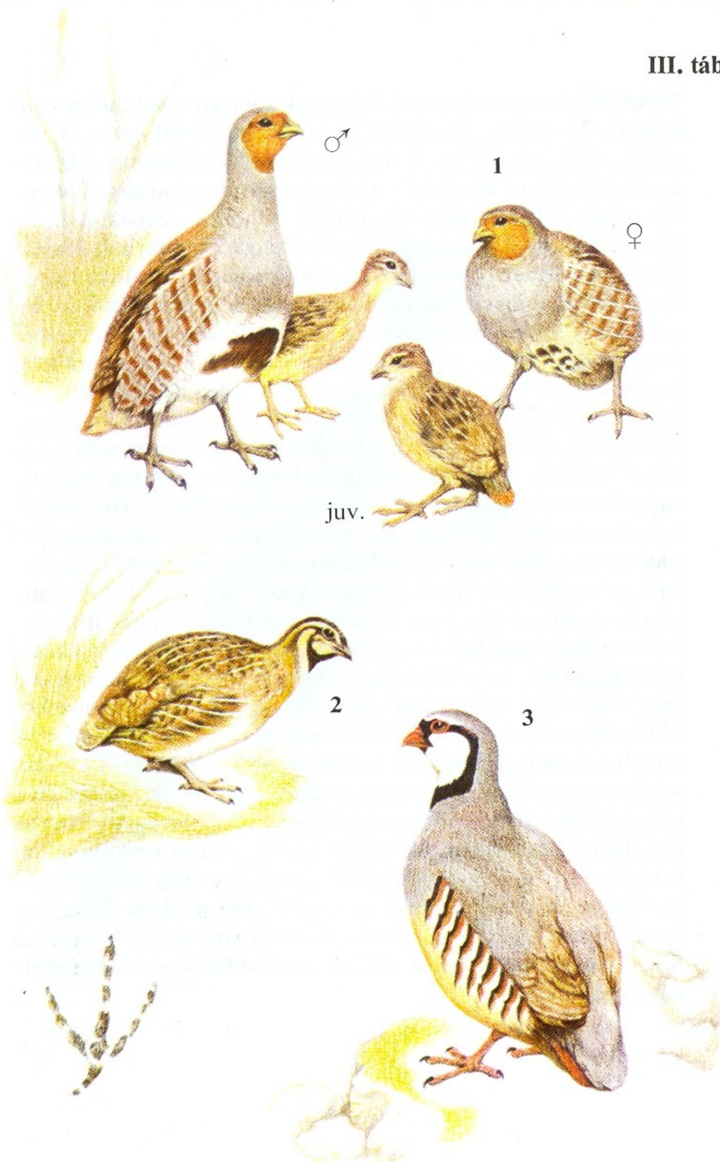
1. Fogoly (Perdix perdix). Síkvidékeinken szinte mindenütt megtalálható, 15–16 cm hosszú szárnyú, 36–45 dkg súlyú, zömök, rövid farkú, a talajszinten élő madár. Szívesen tanyázik a változatos növényzetű szántóföldeken, árokpartokon, mezsgyéken, de az egyhangú nagyüzemi táblákat csak szükségből, jobb híján választja lakóhelyének. Április és június eleje között 12–20 tojást rak, s ha fészkét elpusztítják, új, ún. sarjúfészket épít. Költési ideje 24 nap. A csibék, amint felszáradtak, elhagyják a fészket. Szüleik igen gondosan vezetgetik őket, s a következő tavaszig összetart a család. A fiatalok márciusban választanak párt, mindig idegen csapatból és egy életre szólóan. Igen hasznos madár, kizárólag gyommagvakon és rovarokon él. Kemény hidegben vagy igen havas télen rengeteg elpusztul belőlük, s hosszú évekbe telik, amíg újra elszaporodnak. Szeptember–október hónapokban, jól idomított vizslák segítségével vadásszák.

2. Fürj (Coturnix coturnix). Testnagysága alig negyede a fogolyénak, mindössze 10–11 cm hosszú szárnyú és 5–10 dkg súlyú madárka. Csak tavasztól kora őszig tartózkodik nálunk. Futás közben a nyakát behúzza, leereszti a farkát, úgy tűnik, mintha gurulna. Júniusban költ, fészkét a gabonatáblák földjébe kaparja. Fiókái hamar elhagyják az anyjukat, magányosan élnek. Igen hasznosak, főleg gyommagvakkal táplálkoznak. Számuk rohamosan csökken egész Európában, így ma már tilos rájuk vadászni. A déli országokban azonban sok ezer vonuló fürjet pusztítanak el, mert ínyencfalat az olaszoknál, marokkóiaknál. Hálóval összefogdossák őket, s nyársra húzva megsütik.

3. Szirti fogoly (Alectoris graeca). Valamivel nagyobb a fogolynál. Délkelet-Európából származik. Májusban–júniusban fészkel. Köves vidéken él. Hazánkba telepítését – sajnos eredménytelenül – többször is megkísérelték.

Fácán (Phasianus colchicus). A leggyakoribb apróvadunk. A kakas szárnya 24–26 cm, rendkívül hosszú farka 55–60 cm-re is megnőhet, súlya 1,2–1,6 kg. A tojó kb. egyötödével kisebb nála. Eredeti hazája Ázsia, ahonnan – a monda szerint – az argonauták hozták magukkal. Ma egész Európában otthonos, szabadon él, farmokon, félig szelídítve, mesterségesen tenyésztik. Sőt a vadon élők tojásait tavasszal összegyűjtik, s mesterségesen kikeltik. Néhány hetes nevelés után vagy közvetlenül vadászat előtt eresztik ki őket a röpdéből. Ínséges időben pedig a vadászterület fácánjait is rendszeresen etetik. Az idők során több fácánfajt is betelepítettek hozzánk, ezek kereszteződtek, s ma már lehetetlenség szétválasztani őket. A kakas egyik legszebb színű madarunk. A feje fénylő sötétzöld, a füle körül piros, a párzási időben megduzzadó dürgőfoltot találunk. Testszíne az alfajok keveredése folytán rendkívül változatos, de mindig sárgás-vöröses-zöldes árnyalatokban játszik. A tyúkok tollazata földbarnás rejtőszín, mely kotlás idején védi ellenségeitől. Kedvenc tartózkodási helye a mezőgazdasági területekkel tarkított, bokros, ligetes pagonyerdő. A zárt sűrűségeket kerüli, a nádasokban viszont szívesen tanyázik. Nappal többnyire a mezőn láthatjuk futkározni őket, este a kakasok érces kakatolással tudatják, ha alvófájukra szállnak. Tavasz derekán dürögnek, és a hímek heves harcokat vívnak egymással nászhelyeikért. Május elején egy alig bélelt gödröcskébe 10–15 db olajzöld tojást tojnak a tyúkok, melyekből 24–26 nap múlva kelnek ki a csíkos, sárgásbarna pihéjű, fészekhagyó csibék. Eleinte kizárólag rovarokon élnek, de idősebb korukban egyre több növényt fogyasztanak. Igen hasznosak, a gyommagvakat és a káros rovarokat szorgalmasan irtják. Ősz elején felbomlanak az amúgy sem túlzottan összetartó családok, és csak az etetők alatt gyűlnek össze újra. Szeptembertől februárig társas vadászatokon lehet rá vadászni. Sokat megfognak közülük élve, és tenyészállatként eladják Nyugat-Európában.

1. Szárcsa (Fulica atra). Az egyik leggyakoribb vízi-, mocsári madarunk. Rövid szárnya 20–22 cm, súlya 40–100 dkg. Egész Európában megtalálható, minden növényzettel borított, csendesebb vízen megtelepszik. Vonuló madár, de gyakran áttelel. Fészkét a vízinövények tövébe rakja, évente két-háromszor is költ. Vízinövényeken, rovarokon, ebihalon, halivadékon él, néha káros. Természetes vizeink szárcsáit védi a törvény, csak a halastavakban szabad rá vadászni.

2. Erdei szalonka (Scolopax rusticola). A vadászok kedvence. 18–21 cm szárnyhosszúságú, 27–34 dkg súlyú vonuló madár. Hazája egész Eurázsia, nálunk szórványosan fészkel. Vonulása az időjárás függvénye. Március–áprilisban, fatörzsek közelébe építi a fészkét. Fiókái fészekhagyók, 5–6 hétig jár együtt a család. Táplálék gilisztákból, rovarokból áll, melyeket – hosszú csőrét az avarba fúrva – külön is nyíló csőrvégével csíp fel. Csak tavasszal szabad rá vadászni, noha ezzel nagyobb kárt teszünk állományában, mint ha őszi vonulása idején lőnénk.

3. Túzok (Otis tarda). Legnagyobb hazai madarunk, a kakas 16 kg súlyt is elérhet. Szárnyhossza kb. 50 cm. Ma már csak itt-ott él egy-egy csoportja Európában. Nálunk a legtöbb Békés megye és a Kiskunság füves pusztaságain, rétjein található belőle. Állandó madár. Áprilisban dürög. Fészke a talajba taposott, sekély mélyedés, 2–3 tojást rak, melyekből 25–28 nap alatt kelnek ki fészekhagyó csibéi. Fiatalkorában rovarokon él, később főleg növénymagvakat és hajtásokat fogyaszt. A nagyüzemi gazdálkodás eleinte kedvezett neki, de a nagyfokú vegyszerhasználat a katasztrófa szélére sodorta már-már szaporodni kezdő állományát. Ma kb. 3000 db él belőle hazánkban. (A legnagyobb európai állomány!) Tenyésztésével a budapesti Állatkertben kísérleteztek, de üzemi méretű mesterséges szaporítása máig is megoldatlan. Szigorú védelem alatt áll. Dévaványa mellett külön természetvédelmi rezervátumot létesítettek a megmentésükre. (A tojó rajza kb. felére kisebbítve.)

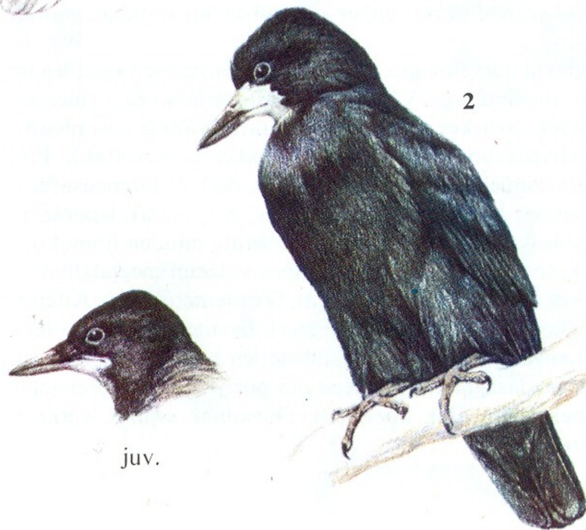
1. Balkáni gerle (Streptopelia decaocto). Felül zárt, fekete nyakörve és egyszerűbb színezete különbözteti meg leginkább a többi gerlefajtól. Szárnyhosszúsága 17–18 cm, súlya 12–22 dkg. Az 1930-as évektől kezdve gyors ütemben terjeszkedik északi irányba. Ma már Izlandban és Írországban is megtaláljuk. Hevenyészett fészkét fákra, épületek párkányára stb. építi. Március elején tojja első pár tojását. Mind a két ivar kotlik, 13–14 nap alatt kikelnek a fiókák, és 18 napos korukban kirepülnek. Nagyon szapora, évente többször is költ. Magevő, kifejezetten káros. Vadászatát jelenleg nem korlátozza törvény. Városi állományai némely betegség terjesztésével az elvadult házigalambok méltó társaivá váltak.

2. Vetési varjú (Corvus frugilegus). Közismert, igen gyakori madár hazánkban. Szárnyhossza 29–31 cm, súlya 30–60 dkg. A hímek lényegesen nagyobbak a tojónál. Vonuló madár, a nálunk telelő példányok tőlünk északra fészkelnek. Síkvidéki és ártéri erdőkben, néha sokezres telepekben fészkel. Március–áprilisban költi ki 3–5 db tojását, a fiak 30 napos korukban repülnek. Tápláléka rendkívül változatos, kb. 60%-a állati, 40%-a növényi eredetű. Szorgalmasan pusztítja a rovarkártevőket, de azok vegyszeres irtása táplálkozásának megváltoztatására kényszerítette, és így esetenként komoly kárt tehet az apróvadak fiaiban. Mindenféle dögöt is megeszik. Csapatosan jár, a zord idő elől gyakran az emberi települések közelébe húzódik. Egész évben vadászható. A többi nálunk élő varjúféle: a *dolmányos varjú* (C. cornix), a *szarka* (Pica pica) és a *szajkó* (Garrulus glandarius) életmódja és gazdasági jelentősége eltér a vetési varjúétól. Magányosan csersésznek vagy egy fészekalj közösen, táplálékuk jelentős része állati eredetű. Sajnos, veszedelmes apróvad- és fészekpusztítók, így a vadász egész éven át köteles rájuk vadászni. Fészküket sem kímélik, sem a kotló anyamadarat, pedig pocokjárás vagy cserebogárrajzás idején alkalmilag hasznosak lehetnek, ilyenkor kíméletet érdemelnek!

1. Mezeinyúl (Lepus europaeus). Testsúlya 3–6 kg. Színe vidékenként változó, a talaj színéhez alkalmazkodik. Hosszú fülének a vége mindig fekete, és 10 cm hosszú, felfelé kunkorodó farka mindig fehér aljú. Hátulsó lábai erősen megnyúlt ugrólábak. Különböző alfajai egész Európában elterjedtek. Kora tavasztól nyár végéig szaporodik, a kisnyulak szőrösen, nyitott szemmel jönnek a világra. A nőstény nem őrködik felettük, de szoptatni mindig visszatér. Ha a földön lapuló kisnyulat megsimogatják, az anyja nem szoptatja többé, sorsa a pusztulás lesz. A felnőtt nyúl magányos állat. Minden egyed szigorúan őrzi a maga területét (territóriumát), azon nem tűr meg fajtársat. Tápláléka fűfélékből, termesztett növényekből áll, a fák kérgét éhínség idején megrágja. Állati eredetű táplálékot is fogyaszt, egyes irodalmi adatok szerint a mezei pockot is pusztítja, és a dögre is rájár. Legveszedelmesebb betegsége a tularémia, az embernél súlyos kötőhártya-gyulladást okoz, aki tehát elhullott mezeinyúlra talál, ne nyúljon hozzá! Állománya nagyon megfogyatkozott az utóbbi időben, ezért csak módjával szabad rá november–december hónapokban vadászni.

2. Üreginyúl (Oryctolagus cunınculus). Lényegesen kisebb a mezeinyúlnál, maximálisan 3 kg súlyú. Hátulsó lábai és a fülei is jóval rövidebbek. Szürkés agutiszínű (az aranynyúlhoz hasonlóan szőrszálai világosabb és sötétebb gyűrűkkel tarkázottak). Fülének végei egyszínűek. A házinyúl egyenes őse. A Pireneusi-félszigetről az ember hurcolta szét Európába. A rómaiak leporáriumokban, nyulaskertekben tartották. Ma szinte minden homokos vagy közép-kötött talajú, sík vagy dombos vidéken megtalálható, ahol kotorékot áshat (például elhagyott, öreg temetőkben). Kifejezetten társaságkedvelő állat, kolóniákban él. Évente 25–30 fiat is felnevelhet egy anyaállat. Növényevő, hihetetlen kárt tud okozni az erdő- és mezőgazdaságnak. Főleg éjszaka portyázik. A mezeinyulak elköltöznek a tanyájuk közeléből. Dúvadnak számít, egész évben vadásszuk.

1. Mókus (Sciurus vulgaris). Meglehetősen közkedvelt, kimondottan fán lakó rágcsáló. Testhossza 38–42 cm, ebből 18 cm a farka. Két színváltozata van, a vöröses és a szürkés. A hasa alja fehér. Fiai márciusban születnek. Tavasztól őszig gyakran játszanak a fák ágai közt és néha a földön. Télire a fészkébe húzódik, de nem alszik igazi téli álmot. Veszedelmes fészekpusztító, az énekesmadarak rettegett ellensége. Télire dióból, makkból stb. készleteket gyűjt, de raktárainak helyét gyakran elfelejti. Könnyen megszelídül. Nálunk nemigen vadásszák, ma már a törvény is védi. A szibériai alfajok prémje értékes.

2. Pézsmapocok (Ondatra zibethicus). 1905-ben Amerikából telepítették Prága mellé. Ma már faunánk állandó tagja. 50–60 cm hosszú, 2 kg súlyt is elérhet. Fülei aprók, kerekek, fülnyílását el tudja zárni vízmentesen. Ujjait úszóhártya köti össze. Sárgásszürkés-barnás fedőszőrei alatt sűrű, vízhatlan gyapjúszőrzetet találunk. Kotorékait a gátakban építi, és így azokat lazítja. Nagyon szapora, a nőstény tavasztól őszig négyszer is fialhat. Tápláléka elsősorban vízinövényekből áll, de a halivadékot, vízicsigákat, bogarakat, kétéltűeket és kagylókat is szívesen fogyasztja. Kiszállóhelyeit mindig kagylóhéjak borítják. Kitűnően úszik és bukik, 7–8 percig is a víz alatt marad. Európába telepítése valójában felelőtlenség volt, mert nagyon kártékony. Prémje értékes. Főleg csapdázzák, elvétve lövik is a vadászok.

3. Mormota (Marmota marmota). Testhossza 52–55 cm. Maradvány állományai a Kárpátokban és az Alpokban, elszórt szigeteket alkotva, 1000–3200 m tengerszint feletti magasságban élnek. Több méter mély járatokat vág a talajba. Veszély esetén az őr messze hangzó füttyel figyelmezteti társait. Igazi téli álmot alszik. 15–16 évig él, fiai igen lassan fejlődnek. Az alpesi rétek növényeivel táplálkozik. Szemfülessége miatt nehéz zsákmányul ejteni, ezért nagyra becsülik a vadászok. A környező államokban részlegesen védett.

1

2

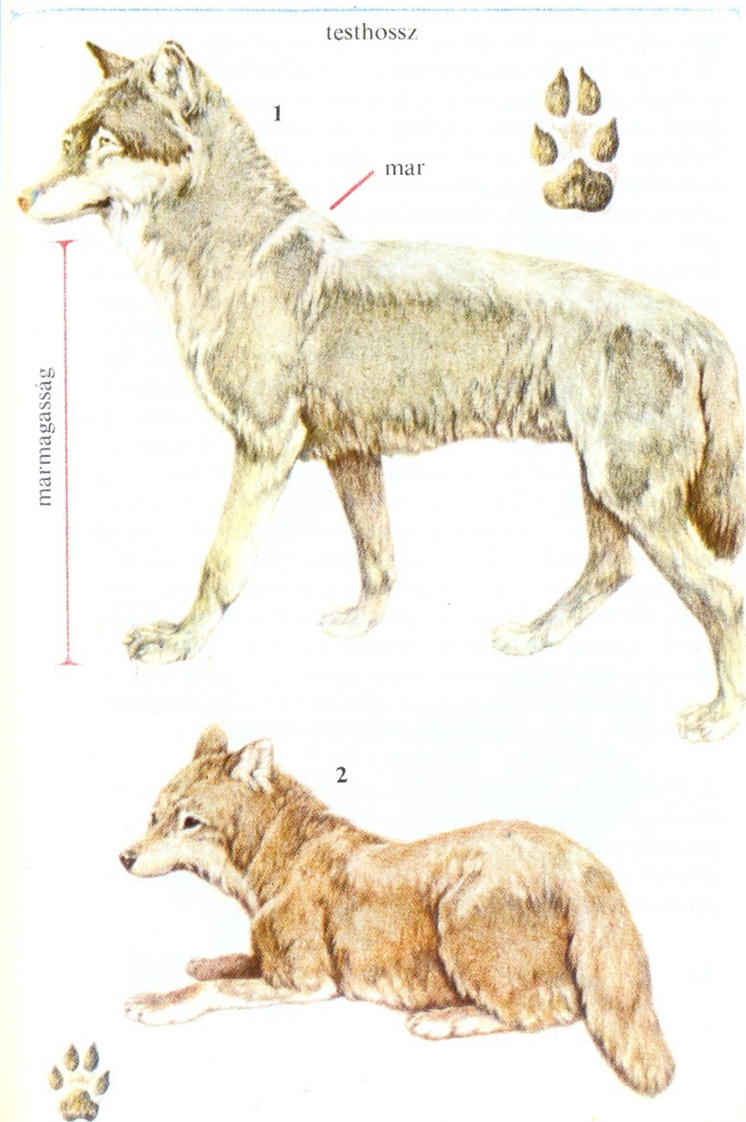

3

1. Farkas (Canis lupus). A világ valamennyi farkasa egyetlen fajhoz tartozik. Alkalmazkodóképessége egészen rendkívüli, s így egymástól teljesen eltérő jellegű területeken is megtaláljuk. Színe, mérete, nagysága igen változó. A déli, fakóságra sivatagi alfajok alig nagyobbak egy jókora rókánál, míg az ordasszürke vagy feketés hegyi farkasok és a télen fehér csuhát viselő északi alfajok súlya meghaladja a fél mázsát. A legnagyobbakat a Kárpátokban és az Altajban találjuk. Itt már 70 kg súlyt meghaladó példányokat is lőttek. Átlagos marmagassága: 80 cm. A téli hónapokban párzik, és 60–65 nap múlva, egy jól rejtett sziklaodú vagy sűrű bozótos mélyén hozza világra a nőstény 4–6 kölykét. Amíg a kölykök kicsinyek, a hím farkas táplálja a családot. A fölfalt húst félig emésztve visszaöklendi elébük. Amint a kölykök megerősödtek, falkát alkotva, hatalmas területeket bekóborolva vadásznak, az előző két évjárat kölykei is szüleikkel járnak. Falkaösztönük rendkívül fejlett, de több család csak elvétve olvad egyetlen falkává. Mindent felfal, amivel elbír. A jávorszarvast éppúgy lerántja, mint a házimarhát, de ha kell, pockokkal és rovarokkal, sőt erdei gyümölccsel is beéri. Érzékszervei igen fejlettek. Rendkívül értelmes, több választási lehetőség közül, próbálkozás nélkül is megtalálja a számára legalkalmasabb megoldást. Hihetetlen kárt tud okozni, ezért tűzzel-vassal irtják. Hozzánk csak kemény teleken, elvétve kóborol egy-egy példánya. Az általános hiedelemmel ellentétben, az egészséges, védekezni képes emberre nem veszélyes.

2. Sakál (Canis aureus). A farkasnál kisebb, 50–55 cm magas, kutyaszerű állat. Még századunkban is előfordult – talán elő is fordul? – egy változata nálunk, melyet Éhik Gyula a nádi farkassal azonosított. Apró emlősökön, rovarokon és dögön él. Igazi hazája tőlünk délre van, ahol hulladékeltakarító szerepe igen jelentős. Életmódja sokban hasonlít a kutyáéhoz, noha ma már bebizonyított tény, hogy nem közeli rokonok.

1. Vörösróka (Vulpes vulpes). Legelterjedtebb ragadozó emlősállatunk. Hossza 90–140 cm, ebből 40 cm a farka. Marmagassága 35–45 cm. Igen kecses állat, súlya nagyon változó (3–12 kg). Színe a világos vörösessárga és a sötét rézvörös árnyalatok között váltakozik. A hegyvidéken sötétebb, a sík vidéken világosabb színű. Földünk északi felén mindenhol megtalálható. Kiváló alkalmazkodóképességű állat, nem véletlenül ruházták rá a „ravasz" és „furfangos" jelzőket. Minden állatot legyűr és felfal, amivel csak elbír, az őzgidától a mezei pocokig, de rovarokkal, férgekkel, álcákkal, sőt erdei gyümölcsökkel is beéri. Pocok- és rovarpusztításával kifejezetten hasznos a mezőgazdaságban, de ezzel sem képes ellensúlyozni az apróvadállományban végzett hóhérolását. A házibaromfiakat védeni kell tőle. Nagyon szapora. Tavasszal 3–10 db kölyket vet. 6–8 hetes korukban gyakran megfigyelhetjük, amint önfeledten játszadoznak a kotorék nyílása előtt. Amikor nagyon „elbolhásodott" már a rókavár, a bokrosokban, gabonatáblákban új szállást keresnek, és késő őszig abban tanyáznak. Nyár végén feloszlik a család, és magányosan kóborolnak a rókák. A hideg idő újra kotorékukba kényszeríti őket. A veszettség nagyon megtizedeli állományukat újabban. Aki a szabadban feltűnően szelíd rókára talál, ne játsszon vele – biztos, hogy veszett! –, s ha véletlenül is hozzáér, azonnal keressen fel orvost; a veszettség halálos kimenetelű betegség! A rókát kártétele, valamint a veszettség terjesztése és hihetetlen szaporasága miatt egész éven át, minden lehetséges módon, gyakran igen embertelenül, füstgyertyákkal kotorékába fojtva irtják, pusztítják a vadászok.

2. Nyestkutya (Nyctereutes procyonoides). Kárpát-Ukrajna felől most van elterjedőben. Lónyán már a hazai előfordulást bizonyító példányt meglőtték. Aki a rajzon látható, kb. 60 cm testhosszú állattal találkozik, azonnal értesítse a Természettudományi Múzeumot (Budapest VIII., Baross utca 13.).

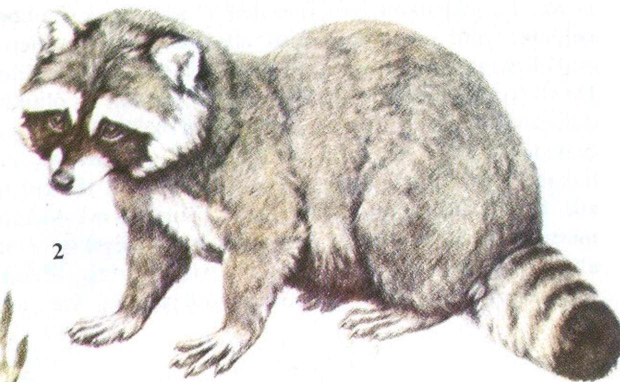

1. Barnamedve (Ursus arctos). Európa legnagyobb, átlagosan kb. 1 m marmagasságú, 2–3 q súlyú ragadozó emlősállata. A magas hegységekben még megtalálható, de másutt szinte teljesen kiirtották már. Bundájának színe a fakósárgától a feketéig, testnagysága táplálkozási viszonyaitól függően változik. Főleg növényeken, bogyókon, erdei gyümölcsökön, veteményeken él, a zsenge zab és a tejes kukorica kedvelt csemegéje, de a húst – dögöt is – mindenkor szívesen fogyasztja; a halakat, sőt a hangyákat sem veti meg, fészküket éppoly rendszeresen feldúlja, mint a méhekét. Egy-egy példány, ha rákap a háziállatokra, iszonyú dúlást végezhet közöttük. Az emberre általában nem veszélyes, de bocsai védelmében, vagy ha megszorítják, bizony nekitámad. A háborítatlan sűrűségek lakója. Nehézkesnek tűnő testalkata ellenére bámulatosan fürge, gyorsan fut, viszonylag jól kúszik és kitűnően úszik. A kemény tél beálltával kidőlt fenyők alá vagy sziklaodúkba húzódik, és többé-kevésbé folyamatos téli álmot alszik. Januárban a nőstény 2–3, néha több, nagyon fejletlen bocsot fial, melyekkel csak a tavasz beálltával jön elő a vackából. Általában egy vagy két bocsot nevel föl. A nyári párzási időben a kanok hevesen üldözik az anyjuk után nyívó bocsokat. Téli álomra a bocsok gyakran az anyjukkal egy vacokba vonulnak, s csak tavasszal bomlik fel a család. A barnamedvét kisebb-nagyobb megszorításokkal, de általánosan vadásszák. Kihelyezett állati tetem mellett lesben ülve, vagy hajtva, havas időben a nyomát követve lövik. A medvebunda és a hatalmas medvekoponya kívánatos vadásztrófea.

2. Mosómedve (Procyon lotor). Mintegy negyven éve telepítették Amerikából Németországba, ahol megtelepedett, és egyre inkább terjed. Egyes megfigyelők szerint már hazánk nyugati határait is elérte. Marmagassága 30 cm, testhossza 65 cm. Rendkívül kártékony, Európába telepítése felelőtlenség volt. Aki észleli, értesítse a Természettudományi Múzeumot.

1

2

1. Menyét (Mustela nivalis). 20–30 cm hosszú, nálunk a szőre télen is barnás, a farkvége pedig szőrével egyszínű.

2. Hermelin (Mustela erminea). Testhossza 30–40 cm, téli szőre hófehér, de a farka vége mindig fekete színű. Mind a két faj az északi félteke mérsékelt és hideg égövi részein él, de a menyét a Földközi-tenger övezetéig lehúzódik. Táplálékuk zömét egerek és pockok alkotják, hasznosak, bár a hermelin gyakran kifosztja a madarak fészkét. Hasznosvad- és baromfitelepeken komoly kárt okozhat, de könyörtelen üldözése itt is értelmetlen. Tavasszal párzanak, a menyét 5–6, a hermelin 8–9 hét múlva, elhagyott hörcsög- vagy ürgelyukakban hozza világra 2–6 db csupasz és vak kölykét. Felnevelésükben a mintegy $^{1}/_{3}$-dal nagyobb hím is segít a párjának. A hermelin és a menyét újabban védett, védelmük nagyon is indokolt, legfeljebb a vadtenyésztő telepek környékén kell féken tartani őket. A kölyökkorban fogságba esett menyét is, hermelin is nagyszerűen megszelídül.

3. Görény (Mustela putorius). Eurázsia mérsékelt égövi részein és Észak-Afrikában otthonos, 60–65 cm hosszúságú állat. Mint a menyétféléknél általában, a nőstény rendszerint jóval kisebb a hímnél. Kifejezetten követi az emberi településeket (kultúrakövető faj), a patkányok kíméletlen hóhéra. Sokkal többet pusztít belőlük, mint amennyit képes elfogyasztani. Egyetlen görénycsalád is féken tudja tartani egy kisebb falu patkányállományát. De elképesztő dúlást végez a baromfiak között, ha óljukba szabadul, ezért kíméletlenül irtják, pedig talán okosabb volna jól záródó ólakat csinálni. A mezőn pocokféléket, madarakat, üreginyúlfiakat fogyaszt, hörcsög és üreginyúl kibővített járataiban tanyázik. Rokona a védett *mezei görény* (Mustela eversmanni), mely messzire kerüli az embert, és szalmasárgás árnyalatú. Háziasított, albínó változatát, a *vadászgörény*t patkányirtásra és üreginyúlvadászatra használják. Nálunk a görényt nem védi a törvény.

1. Vadmacska (Felis silvestris). Hegyvidéki és nagyobb alföldi erdeinkben, sőt nádasainkban is, szórványosan, de mindenütt megtalálható eurázsiai, 6–12 kg súlyú, 80–100 cm hosszú macskaféle. Rendkívül óvatos, rejtett életet él. A házimacska közeli rokona – de nem őse –, pontos megkülönböztetésük annál is nehezebb, mert kereszteződnek. Sokszor a szakember is alig képes eldönteni, melyik fajból származó egyed akadt a kezébe. Igazi ragadozó, az őzgidától a rovarokig mindenre vadászik, s bár a rágcsálók alkotják fő táplálékát, komoly kárt okozhat a vadgazdálkodásban. Az is igaz viszont, hogy – mint a ragadozókét általában – a vadászok eltúlozzák kárát, hasznát, állományszabályozó szerepét pedig tagadják. Szaporodása, vadászmódja igen hasonló a házimacskáéhoz, de érzékszervei sokkal fejlettebbek. Bár nem rég még tűzzel-vassal irtották, kíméletet érdemel, hiszen kipusztításával újabb fajjal szegényedne a faunánk.

2. Borz (Meles meles). Ez a zömök, mackós mozgású állat rokona a karcsú és kecses menyétnek. Európa minden erdős vidékén, Ázsiában a Himalájától északra találjuk. Ősszel akár 20–25 kg súlyúra is meghízhat, noha mindössze 80–100 cm a testhosszúsága. Hatalmas kotorékokat, labirintusszerű várakat épít, melyek generációról generációra szállnak, s gyakran több mint száz évig is lakják egyfolytában. A borz mindenevő. Erdei bogyóktól a gombákig, a dögöktől a kisebb állatokig, madarakig mindent felfal, amit megkaparinthat, a zsenge gabona és a tejes kukorica kedvelt csemegéje. Párosodási ideje nyáron, ősz elején van, a kölykök február–márciusban, igen fejletlenül jönnek a világra. Főleg alkonyi, éjjeli állat, igazi téli álmot – a hiedelemmel ellentétben – nem alszik, a legkeményebb téli hidegben is el-elhagyja a kotorékát. Rendkívül tiszta, kotoréka közelében emésztőgödröt ás, és rendszeresen ott végzi a dolgát. Viszonylag ritkán került a régi időkben is puskavégre. Rendszerint kutyák segítségével, föld alatti járatait feltárva vadászták. Ma már a törvény részlegesen védi.

Hiúz (Lynx lynx). Európa nagy részén már csak foltokban találjuk. Ázsiában és a Kárpátokban még viszonylag gyakori, hazánkból a század elején kipusztított, 75 cm magas, 130–160 cm hosszú, 30–40 kg súlyú macskaféle. Valaha a síkság erdőiben is tanyázott, de kíméletlenül üldözte az ember, és visszavonult a magas hegységek rengetegébe. Az összefüggő bozótosok, nagy kiterjedésű lombos és tűlevelű erdők lakója. Ha biztonságban érzi magát, szívesen napozik a déli fekvésű lejtők tisztásain vagy a sziklákon. Magányos állat, fajtársait messzire űzi vadászterületéről, csak a fiait, illetve párzási időben társát tűri meg rajta. Alkonyatkor, éjszaka vadászik. A szarvasborjútól a házimacskáig, a pocoktól az énekesmadarakig mindent megfog, amit legyűrhet. Egy-egy hiúz, ha rákap, a havasokban legeltetett juh- és kecskenyájak rémévé válhat. Még a nyájőrző kutyák sincsenek biztonságban tőle. Életterén a beteg és satnya állatok pusztításával fontos szabályozó szerepet játszik. Ahonnan a hiúzt kiirtják – hacsak az ember nem veszi át állományszabályozó szerepét –, elszaporodik, de minőségileg romlik a hasznos vadállomány. Érzékszervei kiválóak, bár mint a macskafélék általában, főleg látása és hallása alapján tájékozódik, szaglása lényegesen gyengébb. Kora tavasszal párzik, 72–77 nap múlva egy fa- vagy sziklaodúban 2–4 kölyköt hoz világra a nőstény, melyekkel a hím mit sem törődik, sőt ha teheti, fel is falja őket. Anyjuk azonban nagy szeretettel és gonddal neveli föl és tanítja vadászni a csemetéit, másfél-két évig vezeti őket, s ez alatt az idő alatt nem is párzik. Amint ivarérettek lettek a kölykök, megváltozik az anyaállat magatartása, és kiűzi őket a vadászterületéről. Rendkívüli óvatossága miatt a hiúz csak elvétve kerül puskavégre. Csapdába aránylag gyakran belemászik, s néha mérgezett csalifalatokat is fölszed. Ahol gyakori, ott kevésbé, ahol ritkább, ott fokozottan védi őket az egyes államok vadászati törvénye. Fiatalon fogságba kerülve állítólag nagyon megszelídül.

Vaddisznó (Sus scrofa). A házidisznó őse. Közép-Európában mindenütt megtalálható. Jól alkalmazkodik az emberi kultúrához, erősen elszaporodott az utóbbi időben. Eredetileg az erdős középhegységekben, dombvidékeken élt, de ma már az Alföldön is egyre több helyen találjuk. Erős, vaskos felépítésű, zömök állat, a legnagyobb kanok 1 m-nél magasabbak, 1,5 m-nél hosszabbak és 250 kg-nál is nehezebbek lehetnek. Orra jellegzetesen megnyúlt, túrásra kiválóan alkalmas ormánykorongban végződik, és szemfogai agyarakká alakultak át. A nagy kanok „sarlói" (agyarai) 25–28 cm-nél is hosszabbak lehetnek. A szeme apró, fülei nagyok, háromszögletűek, rövid, kunkorodó farka szőrbojtban végződik. Lábai kurták, testét sűrű, feketésszürke sertesző borítja, télire gyapjúszőrzetet növeszt alája. A vaddisznók kondákban élnek, csak az öreg kanok kóborolnak magányosan az erdőn. Szaglásuk kiváló, hallásuk jó, látásuk gyengébb. Rendkívül tanulékonyak. Óvatos, az embert lehetőleg kerülő, de ingerlékeny és egy csöppet sem félénk állatok. A sebzett vaddisznó vagy a malacait féltő koca az emberre is kifejezetten veszélyes. Táplálékuk főleg növényi eredetű, a mezőgazdaságnak komoly károkat okoznak. Az erdőben felszedik a makkot, gombát, rovarokat, csigákat, apróbb rágcsálókat és madárfiókákat. A dögöt is szívesen fogyasztják. Állítólag a sündisznót is felfalják. A kocák tél utóján 3–8 csíkos malackát hoznak a világra, és ősz elejéig külön utakon kószál a család. Hazánkban a disznó mindenkor vadászható, bár sem a vemhes, sem a malacait vezető kocát nem lövi le a tisztességes ember. A húsa kitűnő, de csak nagyon alaposan megsütve vagy főzve szabad enni, mert „borsókával" (galandféreglárvákkal) fertőzött lehet. A vaddisznót lesen, hajtva, hóesés után nyomon követve, fogós kutyákkal terelve vagy előre kiszórt kukoricához szoktatva „szórón" vadásszák. Trófeája az agyar, de kikészített bőréből szőnyeget és ágytakarót is csináltatnak a vadászok.

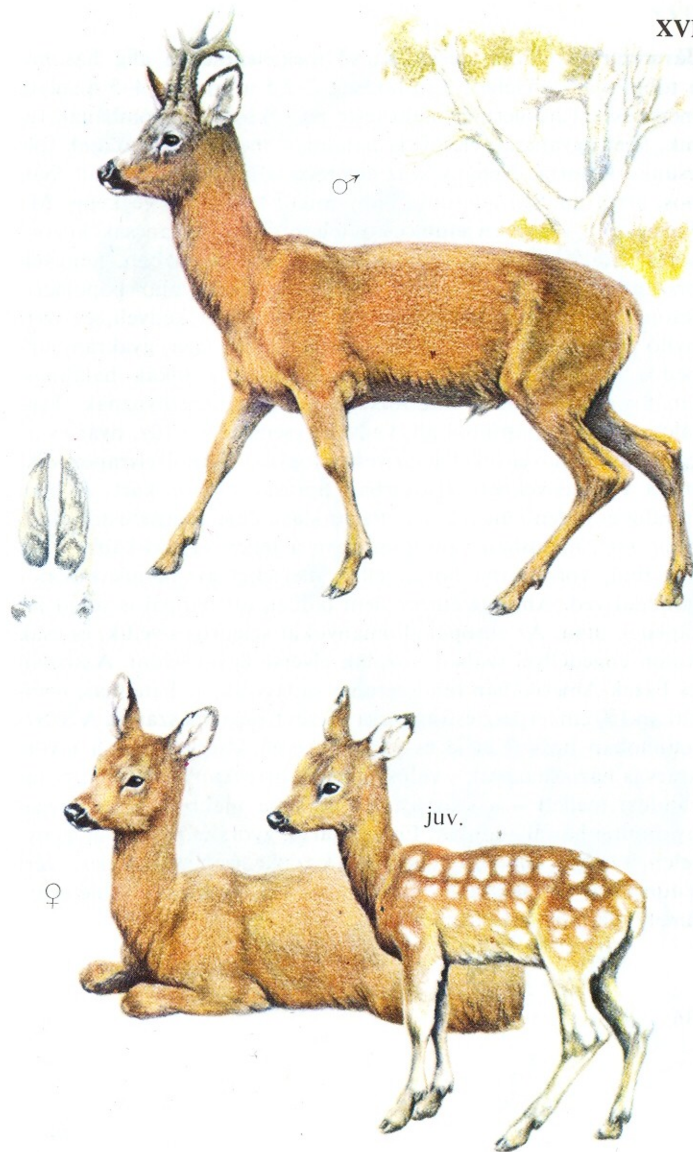

Őz (Capreolus capreolus). Európa talán leggyakoribb, rendkívül kecses, karcsú, páros ujjú patás állata. Testmérete és súlya igen változékony, keletről nyugat felé haladva egyre csökköttebbek az őzek. Átlagos magassága 60 cm, súlya 20 kg körül van. Szőrzetének színe nyáron „őzvörös", télen szürkésbe hajló. Farán fehér szőrfoltot találunk, mely optikai jelzésül szolgál: anyjuk villogó tükre utat mutat menekülés közben a gidáknak. A bak ősszel leveti az agancsát, és tavasszal újat növeszt a helyébe, amelyen ritkán találunk háromnál több ágat. Hazai őzeink agancsa a legerősebb Európában. A világrekord agancsot Martonvásáron ejtették el. Eredetileg a dombos-hegyes vidékek lakója, de ma már az Alföldön is szinte mindenütt megtaláljuk. Tápláléka fűfélékből, lombból, rügyekből, termesztett növényekből áll. Igen válogatós. Amíg egy-egy területen túl nem szaporodik az állománya, közömbös a mezőgazdaságra. Az őzeket többnyire alkonyatkor és hajnalban láthatjuk a tisztásokon, az erdő szélén legelni, de a július–augusztusi üzekedéskor nappal is sokat mozognak. A megtermékenyített pete néhány havi nyugvó állapot után kezd fejlődni. Május–júniusban a suták többnyire két, ritkábban egy vagy három gidát ellenek. A tél beálltáig, amikor az őzek csapatokba verődnek, anyjuk igen gondosan neveli őket. Gyakran bukkannak kirándulók az anyaállat által elrejtett szopós gidára, s meggondolatlanul dédelgetni kezdik „az aranyos kis jószágot", pedig ezzel halálra ítélik. Finom szaglású anyja ugyanis halálra rémül „emberszagú" kölykétől, s ugatáshoz hasonló hangon riasztva, elmenekül előle. A közhiedelemmel ellentétben az őz goromba, kötekedő állat. Háznál nevelve a bak az emberekre is igen veszélyessé válhat. Szinte minden őznevelési kísérlet tragédiával végződött ez idáig. A bakot májustól októberig, a sutát és a gidát szeptembertől február végéig lehet lőni. Gyalogosan cserkészve, lesből, üzekedésekor csalisíp segítségével és lovas kocsiról, vadásznyelven: „barkácsolva" vadásszák.

Jávorszarvas (Alces alces). Külső megjelenésében alig hasonlít a többi szarvasféléhez. 3 m hosszú, 2–2,5 m magas, 4–5 q súlyú, meredeken futó gerincvonalú teste nehézkesnek, otrombának tűnik, fejét ugyancsak elcsúfítja hatalmas, messze az alsó ajak fölé csüngő kosorra. Néhány száz éve még nálunk is előfordult. Sajnos, arról nincsen adatunk, hogy mikor veszett ki végképp. Ma Európában – a Szovjetunió kivételével, ahol ugyancsak közönséges vaddá vált az utóbbi időben – Skandináviában, Lengyelországban és az NDK-ban élnek kisebb-nagyobb populációi (csoportjai). Elsősorban a mocsári erdőségeket kedveli, és szétnyíló patája is kiválóan alkalmazkodott ezek laza, gyakran süppedős talajához. Kitűnően úszik, ilyenkor a bikák hatalmas, lapátos agancsukat a vízre fektetik és úgy egyensúlyoznak. Táplálékа fiatal hajtásokból áll, kedvenc csemegéje a fűz, nyár és az éger, de vízinövényeket is szívesen fogyaszt. Ahol elszaporodik, ott a veteményekben, elsősorban tiprásával okoz kárt. A bika mindig egyetlen tehénnel jár. Párosodási ideje augusztustól októberig tart, májusban vagy júniusban a tehén egy, ritkábban két egyszínű, vörösbarna borjat ellik, melyeket az anyjuk különös gonddal véd. Ahol az ember nem üldözi, ott nappal is sokat jár táplálék után. Az európai állományokat szigorúan védik, és csak külön engedéllyel szabad közülük elvétve egyet lelőni. Ázsiában és Észak-Amerikában rendszeresen vadásszák, és hatalmas, nemritkán 150 cm terpesztésű agancsa becses trófeának számít. A Szovjetunióban hosszú ideje és eredményesen kísérleteznek a jávorszarvas háziasításával, s valószínűleg – a *rénszarvas* (Rangifer tarandus) mellett – a szarvasfélék családja újabb hasznos taggal gyarapítja háziállatainkat. Erős, kitartó, gyors és rendkívül igénytelen, a nehéz, fagyott terepen való közlekedésre is alkalmas, ezért kitűnő igás- és hátasállatot nyernének vele az északi területeken, amely ráadásul még húst és tejet is ad.

Dámvad (Cervus dama). Jégkorszaki maradványait szinte mindenütt megtalálták Közép-Európában, de még a történelmi idők előtt kiveszett. Ősei Kisázsiából kerültek ide. Marmagassága ritkán haladja meg az egy métert. Átlagos testhossza 140 cm, súlya 120–130 kg. Rozsdavörös alapszínű nyári csuháját feltűnő, fehér pöttyök tarkítják, téli szőrzete szürkés, foltozása is elmosódott. Sárgás (flavisztikus), fekete (melanisztikus) és festékanyag- (pigment-) hiányos, albínó egyedek sem ritkák közöttük. Csehszlovákiában egy hófehér változatát is tenyésztik. A bikák agancsa tenyérszerűen ellaposodik, „lapátot" alkot, melyet tavasszal elhullajtanak. Síkvidéki állat. Parkos, ligetes pagonyokban, változatos növényzetű tájon érzi jól magát. „Élőhelyéről" csak elvétve vándorol el, így elterjedési területén szigeteket alkotva élnek az egyes dámvadállományok. Párzási ideje október hónap. A bika teknőszerű mélyedést kapar, s abba állva erős, gerlebúgáshoz hasonló hangot ad, „barcog" – így hívja a teheneket magához. Borjait a tehén május–június hónapokban elli. Egy-egy barcogóhelyért a bikák – igen gyakran az egyik elhullásával végződő – harcot vívnak egymással. Érzékszervei és értelmi képessége a többi szarvasfajhoz hasonló mértékben fejlettek, de bizalmasabb, kevésbé riadozó, mint a gímszarvas, ezért nagyobb parkokban, vadaskertekben szívesen tenyésztik. A tehenek és a fiatalok csapatokban, az öreg bikák magányosan járnak. Hazánkban mindössze 2–3000 él belőle, noha több, számára alkalmas területen is telepíthető volna. Annál is inkább, mert a mezőgazdaságban jóval kisebb kárt okoz a gímszarvasnál. A dámvadat a többi szarvasfajhoz hasonló módon és időben vadásszák. Trófeája a lapát, melyet a hitványabb egyedeknél csak kanálnak mondanak a vadászok. A magyar, elsősorban a Gyulaj (Tolna megye) környéki erdőkben élő dámvadállomány világhírű, évtizedek óta innen kerülnek ki a világrekordnak számító dámvadtrófeák.

Gímszarvas (Cervus elaphus). Szinte egész Európában elterjedt, és számtalan változatban él. Nyugatról kelet felé haladva a változatok testnagysága nő; a kárpáti szarvasbika 2,20 m-nél hosszabb, 1,5 m-nél magasabb és 3 q-nál is súlyosabb lehet. Karcsú, kecses állat. A színe szarvasrőt, keleten a szürkésbe hajló, nyugaton a vöröses árnyalat a jellegzetes. A nyugati változat bikái a nyakon sörényt viselnek. Kedvenc tartózkodási helye a vízben gazdag, szedres, bodzás aljnövényzetű erdő. Az utóbbi időkben szívesen megtelepszik s komoly károkat okoz a nagy kiterjedésű kukoricatáblákban, ahonnan ki sem lehet terelni. Tápláléka lombból, rügyekből, fűből és veteményekből áll, de télen – amikor nem jut máshoz – a fák kérgét is lehántja. A bikák minden év telén ledobják az agancsukat, és nyár végéig újat „növesztenek" a helyébe. A legerősebbeké 12–14 kg súlyt is elérhet. Érzékszervei kitűnőek, különösen a szaglása és a hallása. Félénk, riadozó, óvatos állat, általában csapatosan jár, s egy idősebb, rendszerint borjatlan tehén vezeti őket. Tavasszal felbomlik a csapat, és május végén, június elején megszületnek a pettyes csuhát viselő borjak. Szeptember elején a bikák jellegzetes, bőgő, „orgonáló" hangja tudatja, hogy megkezdődött a nászidőszak, a szarvasbőgés. A csapatok pasái féltékenyen őrzik teheneiket, és gyakran élethalálharcot vívnak miattuk. Amikor vége a násznak, a tehenek tovább szoptatják borjaikat, és csak a tél beálltával verődnek újra össze a csapatok. A szarvast „becserkészve", néha kocsiról „barkácsolva" és lesből vadásszák, csak kivételesen hajtják. Vadászatának kedvelt ideje a szarvasbőgés, akkor hangutánzó „bőgőkürttel" féltékennyé teszik a bikát, és a leshelyhez csalogatják. Agancsa nagyra értékelt vadásztrófea, a legsúlyosabb és legszebb agancsokat világszerte nyilvántartják. Nálunk száznál több, éremmel díjazott agancsú szarvasbikát lőnek évente, és a magyar szarvasagancsok vezetnek a világranglistán.

1. Zerge (Rupicapra rupicapra). Európa és Kisázsia hegységeiben, 700–3500 m tengerszint fölötti magasságon fordul elő. Kecske nagyságú, 75 cm magas, 1 m hosszú, 35–40 kg súlyú állat. Hazánkból már a jégkorszak idején kipusztult. A magas hegységekben, elszigetelten fennmaradt populációi elsősorban színezetükben térnek el egymástól. Rendkívül mozgékony, széles, erős patáival ügyesen közlekedik a legmeredekebb szirtek birodalmában. A kecske – így hívják a nőstényt – is szarvat hord, mely mind a két ivarnál kampószerűen hátrahajlik, évgyűrűjéből meg lehet állapítani a zerge korát. Késő ősszel párosodnak, és májusban születnek a gidák, melyek az első két hónapban csak szopnak, s csak azután térnek át növényi táplálkozásra. Táplálékuk a hegyi rétek füvéből, lombokból, hajtásokból, mohából és zuzmókból áll. Mint minden kecskeféle, élelmére rendkívül kényes. Látása és szaglása különösen kiváló. Veszély esetén az őrködő vezérállat messze hangzó, éles füttyszóval riasztja csapatát. Ahol gyakori – így Romániában, Csehszlovákiában, Ausztriában –, rendszeresen vadásznak rá. A bakokra nyár derekától, a kecskékre októbertől januárig szabad vadászni.

2. Kőszáli kecske (Capra ibex). Az európai alfajok maradványállományai a Pireneusokban és az Alpokban élnek. Ázsiában viszonylag gyakori állat. A bakok 1 m körüli marmagasságot, 1,6 m testhosszúságot és 120 kg súlyt is elérnek, szarvuk 1 m hosszú, kardszerűen hajlott, a tövénél igen vastag. A nőstények súlya kb. 50 kg, szarvuk is lényegesen gyengébb. Igazi magashegyi állat, a leghidegebb télben sem húzódik 2–3000 m-nél lejjebb. Fő tápláléka az alhavasi növényzet, elsősorban a juhcsenkesz. Hála a gondos óvásnak, újra szaporodóban van, de csak módjával vadásszák, az állomány fenntartásának és nemesítésének szempontjaira vigyázva. Trófeája a szarva.

Muflon (Ovis ammon musimon). Az ázsiai *argál* (Ovix ammon) egyetlen Európában élő alfaja, amely a XIX. század végére visszaszorult Korzika és Szardínia szigetére. Onnan telepítették újra Európa több erdős vidékére, így középhegységeinkbe, elsősorban a Pilisbe és a Zempléni-hegységbe. Vállmagassága 60–75, hossza 110–135 cm, ebből 5–6 cm a farka. A jerkék egy negyeddel kisebbek a kosoknál. Súlya 30–50 kg között mozog. A kosok hatalmas, a korral növekedő, szélesen ívelt szarvat, „csigát" hordanak. Színük vörösesbarna (gerincvonaluk mentén sötétebb), a hasi részen fehéres. A faroktájék is fehér „tükröt" alkot. A kifejlett kosok keresztcsontjuk tájékán mélyen lehúzódó, világos, ún. nyeregfoltot viselnek. Téli szőrzetük alapszíne gesztenyebarna, néha feketés. Testalakulásában tipikus juhféle, de mozgásában, magatartásában a házijuhok tunyaságának nyomát sem találjuk. Rendkívül óvatos, neszes (a neszre figyelőt így mondja a népnyelv), valamint nagyon edzett, környezetéhez remekül alkalmazkodó állat. Eredeti élettérétől, a középhegyi erdőtől eltérő, síkvidéki száraz erdőben is könnyen megtelepszik. Tápláléka iránt egyáltalán nem igényes, minden növényt szívesen fogyaszt, az aromás füvektől a vadgesztenyéig. A mezőgazdaságnak nem okoz kárt. A kifejlett kosok és a jerkék külön csapatokban járnak, melyek csak ősszel csatlakoznak egymáshoz. Ilyenkor a kosok heves küzdelmet vívnak a rangelsőségért, s mintha a kötelező óvatosságról is megfeledkeznének, fényes nappal, messze hangzó csattanásokkal öklelnek össze, és a legerősebb kíméletlenül elűzi a csapattól a gyengét. Bárányai március végétől május elejéig terjedő időben születnek. Magyarországon, mivel szaporítani kívánjuk, csak módjával, a téli hónapokban szabad rá vadászni. A hazai muflonok csigái közepes minőségűek. A világrekord trófeát Csehszlovákiában ejtették el.

PUSZTULÓ FAJOK

1. Szirti sas (Aquila chrysaëtos). Az ember elől húzódott a magas hegyek birodalmába ez a lúd nagyságú ragadozó madár, melynek szárnyhossza 60–70 cm, súlya 3,5–4 kg. A hímek kb. egynegyeddel kisebbek a tojónál. A sziklapárkányok esőtől és széltől védett zugaiban fészkel. Az öreg fészkek akár 3 m átmérőjűek is lehetnek. Április elején 2, ritkán 3 tojást rak, kotlása 44–45 napig tart. Az erősebb fióka gyakran fölfalja a gyengébbet. A kirepült fiatalok sokáig a szüleikkel maradnak, majd ivarérésükig hatalmas területeket kóborolnak be. Hozzánk többnyire ezek a csatangoló fiatalok vetődnek el. Leginkább fajdfélékre, havasi nyulakra, zergegidákra, mormotákra vadászik. A rókát, sőt (az idomított madár) a farkast is lebírja, de pocokkal, vakonddal, ürgével is beéri.

2. Békászó sas (Aquila pomarina). A hazánkban még elvétve fészkelő sasfajok közé tartozik. Szárnyhossza 45–53 cm, súlya 1,4–1,6 kg, nagyobb az ölyvekénél. Az Elbától a Kaspi-tengerig mindenhol megtalálható. A Balkánon és Kisázsiában ma még viszonylag gyakori madár. Nagy kiterjedésű, vizenyős rétekkel váltakozó mocsár vagy tó menti lombos erdők lakója. Márciusban tér vissza közép-afrikai telelőhelyéről, május közepén két tojáson kotlik, költési ideje 42–44 nap; a hím időnként felváltja fészkén a párját. Rendszerint egyetlen fiókát nevel föl. Főleg békákon (innen nyerte a nevét is), kígyókon, gyíkokon él, elfogja a kisebb rágcsálókat, a nyúlfiakat, kirabolja a madárfészkeket, a dögre mindenkor rájár, de a gilisztát és a rovarokat is kedvvel csemegézi. A sólymok és a héják zsákmányát gyakran „elkoldulja”. Valamennyi sasfaj szigorúan védett! Olyan rohamosan pusztulnak, hogy lelőni őket – még ha tévedésből vagy kitömésre történik is – jóvátehetetlen bűnnek számít!

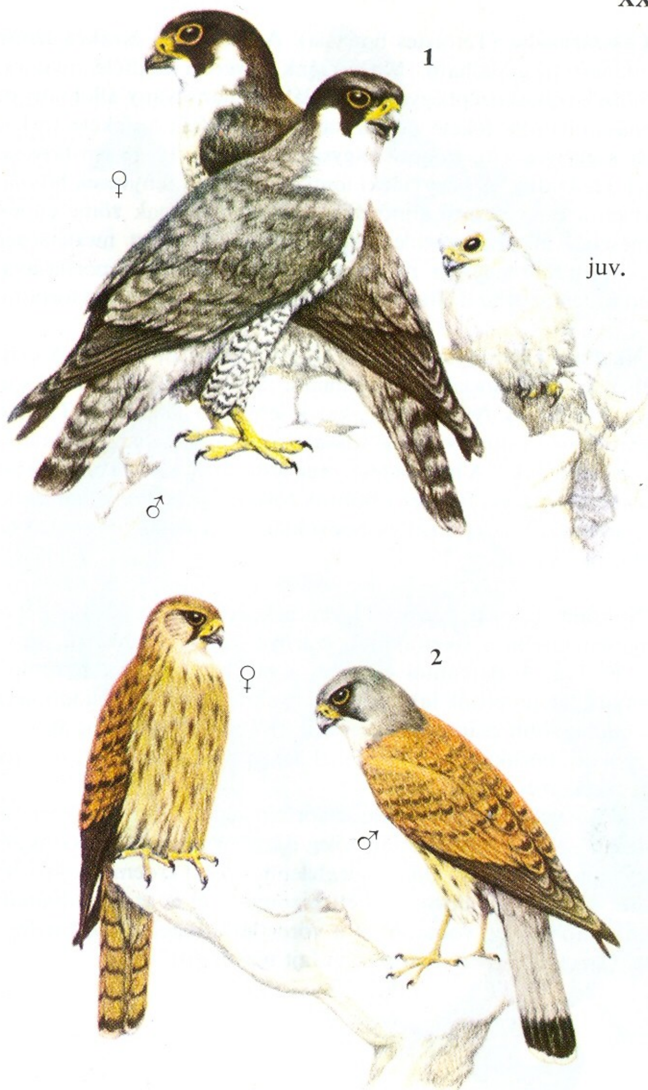

1. Vándorsólyom (Falco peregrinus). Észak-Norvégiától Tasmaniáig mindenütt otthon van, hazánkban törzsalakja él. A tojó szárnyhossza 35–38 cm, súlya 90–120 dkg, a hímek mindössze 60–75 dkg-osak. Nálunk ma már csak elvétve fészkel a Bükk és a Zempléni-hegységben. Esőtől védett sziklapárkányon, ritkábban templomtornyokban néhány összekotort fűszálra rakja 3–4 db tojását. A harmadik héten a hím felváltja a kotló tojót. A 29–39. napon kelnek ki a fiókák, és 40 napos korukban kirepülnek. Elsősorban madarakat zsákmányol. Szédítő magasból, viharsebességgel zuhan az áldozatára, és hátsó karmaival úgy megrúgja, hogy rendszerint gerinctörötten pereg le a levegőből. A tőkésrécétől – ritkábban a vadlúdtól – a pintyekig, rigókig mindenre vadászik. Állománya – elsősorban az oktalan irtás és a nagyüzemi vegyszeres művelés miatt – rohamosan fogy, ezért szigorúan védett. Az európai állatkertek önként kötelezték magukat arra, hogy még fogságban sem tartanak vándorsólymot. Felelőtlen solymászok, sajnos, a mai napig is nagy pusztítást végeznek köztük.

2. Vörösvércse (Falco tinnunculus). Általánosan ismert, de ma már egyre inkább pusztuló, gerle nagyságú ragadozó madár, melynek szárnyhossza 23–28 cm, súlya 20–30 dkg. Eurázsia nagy részében és Észak-Afrikában is megtalálható. Többnyire a magas fákon, de nagyvárosaink kiemelkedő tornyain is fészkel. A telet Afrikában tölti, ahonnan korán, már februárban megtér, egyes példányai nálunk is áttelelnek. Évente egyszer 4–6 fiókát nevel, elvétve azonban másodszor is fészkel. Kotlási ideje 29–30 nap. Főleg egérre, pocokra, gyíkra, békára, rovarokra vadászik. Jellegzetes, „szitáló” (egy helyben lebegve fürkészik) vadászmódjáról könnyen felismerhető. Néha elfog egy-egy fácán-, fogoly- vagy házicsibét is, de kártétele elenyészik a pockok irtásával okozott haszna mellett. Pocokirtás idején, másodlagos mérgezésben, sajnos, igen sok elpusztul közülük. Rendkívüli hasznossága és állományának rohamos pusztulása miatt szigorúan védett!

1. Császármadár (Tetrastes bonasia). Az Alpoktól északra szinte mindenütt megtalálható. Ma hazánk egyetlen fajdféle madara, csak az Északi-középhegységben találjuk maradvány állományát. Barnás tollainak fekete tarkázata nagyon feltűnő, fekete torkát fehér szegély köríti. Fogoly nagyságú, szárnya 17–18 cm hosszú, súlya 32–45 dkg. A hegyvidéki lombos erdők és fenyvesek lakója. Kedveli a bogyótermő aljnövényzetet, táplálékának zöme ennek terméséből áll. Lakóterületéhez ragaszkodik, ezért mesterséges visszatelepítése nagyon nehézkes, pedig újbóli elszaporításával mind vadászati, mind állattani szempontból érdemes volna törődni.

2. Siketfajd (Tetrao urogallus). Magyarországról az utolsó évtizedben kiveszett, óriási méretű madár. Szárnya 37–41 cm hosszú, súlya 3–6 kg. A tyúkok 25%-kal kisebbek a kakasnál. Tavaszi násza idején, a dürgési hang adásakor a hímek néhány pillanatra „megsüketülnek". A hegyvidéki, öreg erdőkben, elsősorban a fenyvesekben tanyázik, fészkét a bokrok tövébe rakja. Fenyőhajtásokkal, levelekkel, rügyekkel és bogyókkal él, a fiatal fenyvesekben kárt is okozhat.

3. Nyírfajd (Lyrurus tetrix). Ugyancsak kiveszett hazánkból. Lényegesen kisebb a siketfajdnál, szárnya 22–28 cm hosszú, súlya 75–130 dkg. A Balkántól északra, a sarkkör vidékéig otthonos. A ritkás, ligetes erdők lakója. Ahol gyakori, ott a költési idő után kisebb-nagyobb csapatokba verődik. Főleg növényeken, áfonyabogyókon, borókán, égerbarkán él, de nyáron gilisztákat, rovarokat, csigákat is felszed.

Nálunk valamennyi fajdféle szigorúan védett! Ahol gyakori, ott szívesen – a két nagyobb fajt főleg dürgés idején – vadásszák, és nagyvadnak tekintik. Újbóli megtelepítésükkel érdemes volna törődni, és kellő gondozás mellett bizonyára el is szaporodnának. Ez okosabb dolog volna, mint a vörös lábú fogolyfajok betelepítése. Olaszországban mindhárom fajt tenyésztik.

1. Uhu (Bubo bubo). A legnagyobb baglyunk. A tojók szárnya 50 cm hosszúságot, súlya 2,6 kg-ot is elérhet, de a hímek ritkán súlyosabbak 2 kg-nál. Európában szinte mindenütt megtaláljuk, hazánkban szórványosan fészkel. Az öreg madarak egész éven át a fészkük körül tanyáznak, míg a fiatalok szertekóborolnak. Sziklaüregekben, odvas fákban, ragadozó madarak elhagyott fészkében költ. Március végén, április elején általában 3 tojást rak, s amint az elsőt letojja, kotlani kezd rajta. 34–36 nap múlva kel ki az első fióka. Ínség idején a fiókák egy részét a szülők elpusztítják. A kis baglyok – bár még nem repülnek – az ötödik hét végén elhagyják a fészket. Táplálékuk rendkívül változatos, a süldő rókától a cserebogárig szinte mindent zsákmányul ejtenek, amivel elbírnak. Hajdan a vadászok fogságban tartották, hogy vele puskájuk elé csalogassák a szárnyas ragadozó madarakat, de ma rohamosan pusztuló állománya természetvédelmi érték, és mint valamennyi bagolyfaj, fokozott védelmet élvez. Szigorúan tilos rá vadászni!

2. Holló (Corvus corax). A varjak családjának legnagyobbja, szárnyhossza 38–48 cm, súlya 80–130 dkg, nagysága alapján a legkönnyebb megkülönböztetni az ugyancsak fekete színű *vetési varjú*tól (C. frugilegus) és a nálunk csak elvétve előforduló *kormos varjú*tól (C. corone). Eurázsiai faj. Hazánkba főleg kóborló példányai vetődnek, különösen télen a Hortobágyra, de néha egy-egy pár tavasszal erdeinkben fészkel is. Keletről nyugat felé terjedőben van. Ahol rosszul gazdálkodnak a vadászok, és a vad egy része sebzetten elvész, ott hamar megtelepszik a holló. Magas fák koronájába rakott hatalmas fészkébe már február végén tojja 4–6 tojását, és 20–21 napig kotlik. A kirepült fiókák a szüleikkel együtt kóborolnak. Életmódja, táplálkozása a *dolmányos varjú*éhoz igen hasonló (lásd a sorozat Madarak c. kötetét, XIX., 40.). Dögeltakarító szerepe igen jelentős. Ritka természeti kincsként fokozottan védett, szigorúan tilos rá vadászni, ám sajnos napjainkban is több esik a vadászok által felelőtlenül kihelyezett mérgezett tojások áldozatául.

Hód (Castor fiber). Az Elba,- a Rhône-vidéki, a lengyelországi és a Skandináv-félszigeten élő maradvány állomány kivételével Európából már kipusztult ez a rendkívül érdekes és értékes rágcsáló. Elsősorban az emberi mohóság és felelőtlenség okozta pusztulását. Ahol csak egy kicsit is óvják, mint a Szovjetunióban, ott újra szaporodásnak indul. Hajdan Magyarországon is élt, 1858-ban Ács mellett a Concó-patakban észlelték utoljára. Európa legnagyobb méretű rágcsálója, de világviszonylatban is csak a dél-amerikai vízidisznó, a Capybara nagyobb nála. 20, sőt 30 kg súlyt is elérhet, vakolókanálra emlékeztető evezőfarkával együtt mérve meghaladhatja a 130 cm hosszúságot (marmagassága 40 cm). Végbélnyílása közelében két mirigyet, ún. olajzacskót találunk. Ezek termelik a hajdan igen nagyra becsült gyógyszer-alapanyagot, a hódpézsmát, amely prémjével együtt majdnem a faj végzetét okozta. Fényes koronaszőrökkel fedett, sűrű, puha, vízhatlan aljszőrzetű. A hódok kizárólag növényi táplálékon élnek. Vízinövényeket, nyír-, nyár-, fűz- és égerfahajtásokat és kérget fogyasztanak. Kidönti a fákat, feldarabolja, és gátakat épít a patakokra. Az elrekesztett tavacskák közepére építik kunyhójukat, melyeknek bejárata a víz alá nyílik. Télire feldarabolt fákból „eleségtutajt” készítenek, melyet a kunyhójuk közelébe húznak. Lakótavaik vízszintjét gát- és csatornarendszerek segítségével szabályozzák. Szigorú egynejűségben élnek, kora tavasszal párzanak, és nyár elején a nőstények 2–5 kölyköt fialnak, ezek ivarérésükig maradnak együtt a családdal. Hazai faunánk nagy vesztesége, hogy a hód végképp kipusztult belőle. Megtelepítésére alkalmas, védett területeken, mint például a Hortobágyi Nemzeti Park egyes részein vagy a tatai Égeresen érdemes volna a lengyelországi példát követve, kizárólag muzeális értékként újra letelepíteni a hódot.

1. Nyuszt (Martes martes). Mintegy 50–60 cm hosszú, de alig 10 cm magas. Eurázsia számos vidékén megtaláljuk. Sárgás torokfoltjának a vége mindig lekerekített, az orrnyílása ovális, a talpa erősen szőrös. Az ember közelségét kifejezetten kerüli, a kevéssé háborgatott lombos és tűlevelű erdők lakója. Kiválóan kúszik és ugrik, tanyáját is a fák tetején levő, elhagyott mókus-, szarka- vagy varjúfészekben, néha a fák odvában üti fel, ahol a nappalt átalussza. Alkonyatkor indul vadászni. Kifosztja a madárfészket, az apró rágcsálóktól az őzgidáig mindent megfog, amivel elbír, de az erdei gyümölcsöt szívesebben fogyasztja. Párzási ideje nyáron van, de a megtermékenyített pete csak a tél derekán kezd el fejlődni, s április elején 2–4 csupasz és vak kölyköt hoz a világra. A kis nyusztok igen gyorsan fejlődnek, és 6–8 hetes korukban már vadászni tanítja őket az anyjuk. Fiatalon fogságba esve hamar megszelídülnek, és rendkívül kezessé válnak.

2. Nyest (Martes foina). Könnyű összetéveszteni a nyuszttal, mérete, súlya megegyezik vele, de torokfoltja rendszerint fehér, villásan elágazik a mellén, talpai kevésbé szőrösek, orrnyílásai kerekek. Közép- és Dél-Európában gyakoribb, mint északon és nyugaton. Nappal többet mozog a nyusztnál, és vele ellentétben szívesen ver tanyát az emberi települések közelében. Még a nagyvárosokban – így Budapesten is – viszonylag gyakori, de kiválóan alkalmazkodik a környezetéhez, és jelenlétét szinte alig venni észre. Állandó tanyája körül csak elvétve tesz kárt a baromfi- vagy galambállományban. Élet- és táplálkozásmódja, szaporodása többé-kevésbé a nyusztéhoz hasonló, de kóborlóbb természetű, 6–15 km-t is megtesz egy-egy éjszakán. Mindkét állatfaj haszna és kára körülbelül egyensúlyban van egymással, de rendkívüli ritkaságuk miatt védelmet érdemelnek. Újabban mindkét faj egész éven át védett. A legtöbbet csapdákban fogták meg belőlük. Gereznájuk igen értékes.

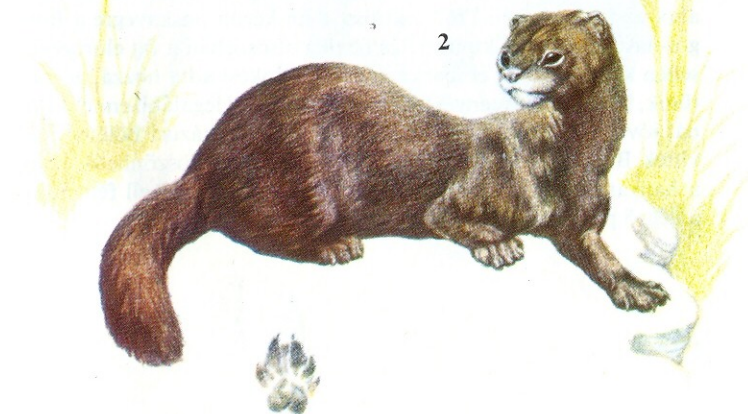
1. Vidra (Lutra lutra). Alakja tökéletesen alkalmazkodott a vízi életmódhoz. Különböző fajai és alfajai szerte a világon megtalálhatók. 100–130 cm hosszú, rendkívül karcsú. Súlya 7–15 kg. Bár hosszabb, 20–50 km-es vándorutakat is megtesz a szárazföldön, és ilyenkor a magas hegységeken is átkel, igazi életelemét a náddal, sűrű növényzettel szegélyezett álló- vagy folyóvízben találja meg. Úszáskor a lábát csak kormányzásra használja, testének és farkának kígyózó mozgásával siklik előre. Szőrét vízhatlan faggyúréteg borítja, víz alá merülve füljáratait és orrlyukait be tudja zárni. Főleg éjjel jár zsákmány után, de az emberek által nem háborgatott vidéken nappal is szívesen vadászik. Tápláléka halból, vízi- és vízparti madarakból, esetenként baromfiból és vízbe pottyant rágcsálókból áll. A halnak csak a nagyobbját hozza ki a partra, a kisebbeket úszás közben fogyasztja. Veszély esetén azonnal a vízbe menekül, és búvárúszással közelíti meg többnyire maga készítette kotorékát, melynek rendszerint két kijárata is van: az egyik a vízbe, a másik – a menekülőjárat – a parti bozótba nyílik. Szaporodásáról keveset tudunk, kölyköket az év különböző szakaszaiban is találunk. Ezek mintegy 30 napig vakok, de amint elhagyják a vackot, merészen követik anyjukat a vízben. A hím mit sem törődik a családdal, a párzás és fianevelés idején kívül a felnőtt vidrák magányosan járnak. Tógazdaságokban, pisztrángosokban okozott kára miatt dúvadlistán szerepelt. Erősen csökkenő állománya újabban teljes védelemben részesül.

2. Nyérc (Mustela lutreola). Alig 10 cm magas, 50 cm hosszú állat. Utolsó példányát 1952-ben ejtették hazánkban, ma már kipusztultnak kell tekintenünk. Életmódja a vidráéhoz hasonló, de testfelépítése nem alkalmazkodott úgy a vízi életmódhoz. A prémtelepeken amerikai rokonát tenyésztik, az innen kiszabadult példányok könnyen elvadulnak, s ahol van még, ott kereszteződnek az európai nyércállománnyal.

1

2

Bölény (Bison bonasus). Hatalmas termetű, a legnagyobb bikák 2 m marmagasságot és 8–9 q súlyt is elértek. Valaha egész Eurázsiában megtalálható volt, de lassú pusztulása már a középkorban megkezdődött. 1926 táján, a háborút követő ínség miatt a korábban gondosan védett kaukázusi és bielszowicei (bjelsovicei) maradvány állományt végképp kiirtották, és csak állatkertekben maradt fenn néhány bölény. Megmentésére nemzetközi egyesület alakult, és szigorú törzskönyvezéssel, vérvonalak felállításával sikerült megmenteni a végpusztulástól. Az újból szaporodásnak indult bölényállomány egy részét Bielszowiczében ismét szabadon bocsátották, és a Lengyel Népköztársaság különös gonddal vigyáz reájuk. Ma már 500 fölé emelkedett a bölények száma. Főleg fűféléken, leveleken, rügyeken élnek, télen a fák kérgével, mohával és zuzmóval is beérik. Párzási idejük augusztus–szeptember, de a tehenek csak két-három évente ellenek egy, igen ritkán két borjat. A vén bikák állandóan magányosan járnak, és igen mogorva, ingerlékeny állatok. Csak párzási időben csatlakoznak a tehéncsapatokhoz, s ilyenkor véres küzdelmeket vívnak. Nem ritkaság, hogy feldühödve teheneiket is felöklelik, sőt meg is ölik őket. Vadászata ma már szóba sem kerülhet, könyvünk végén csupán érdekességképpen említjük, mert a Kárpát-medencében valaha ugyancsak nagy számban élt. Legtovább Erdélyben maradt fenn, ahol az utolsó tehén 1762. október 8-án került puskavégre a Borgói-havasokban. A kipusztulás fő oka elsősorban a faj elöregedésében keresendő, az ember csak a végső lökést adta hozzá, de úgy tűnik, hogy gondos tenyésztőmunkával sikerül legalább ennél a fajnál jóvátenni eleink bűneit. 1907-ben egy kaukázusi bölénybikát vittek Bielszowicébe, ennek a vérkeveredésnek köszönhető, hogy a hanyatló faj új erőre kapott, és ideig-óráig nem kell féltenünk a végső pusztulástól.

NÈVMUTATÓ

(A római számok a színes táblákat, az arab számok a képeket ismertető szövegoldalakat jelölik.)